

Turks-Libisch energie-akkoord zet staten rond Middellandse Zee op scherp

Het Turkse patrouillevaartuig TCG Gelibou (F 493) in de Middellandse Zee. (Archiefphoto, US Navy photo)

Met het eind vorig jaar gesloten zeegrens-akkoord tussen Turkije en Libië probeert Ankara voor zichzelf een gunstige energiepositie te verkrijgen. Maar met deze actie zet het de verhoudingen in en rond de Middellandse Zee op scherp. Het op 27 november 2019 gesloten akkoord stelt een Exclusieve Economische Zone in van Zuid-Turkije helemaal tot aan de Libische noordoostkust.¹

Met het *Memorandum of Understanding* tussen Ankara en de voorlopige Libische regering in Tripoli (*Government of National Accord, GNA*) eist Turkije voor zichzelf een groot deel van de oostelijke Middellandse Zee op. Het gaat de Turken vooral om het daar voorradige onderzeese gas, maar dit wordt ook door Israël, Griekenland, Cyprus en mogelijk Libanon geclaimd. Op dezelfde dag maakte Turkije ook bekend militairen naar Libië te zullen sturen.

Door de afspraak dwingt Turkije Griekenland, Cyprus, Egypte en vooral de EU stelling te nemen in de strijd om de bodemrijksdommen in de oostelijke Middellandse Zee. Ook de rest van de regio zit op het vinkentouw want de effecten kunnen groot zijn, zowel op energie- als op veiligheidsgebied.²

Meteen na het sluiten van het memorandum hebben de

twee staten het document ingediend bij de Verenigde Naties en kondigde Ankara aan dat niemand in het nieuwe Turkse continentaal plat naar olie of gas mag gaan zoeken of boren. De Europese Raad heeft het akkoord op verzoek van Griekenland en Cyprus begin december scherp veroordeeld en stelde dat de overeenkomst niet in lijn is met het internationaal recht.

Naast de *gas-deal* heeft Turkije besloten militairen naar Libië te sturen om de GNA in Tripoli bij te staan. Ook op dit besluit reageerden buurlanden en regiostaten negatief. Een deel hiervan, zoals Egypte, de Verenigde Arabische Emiraten en naar verluidt Rusland, steunt de opstandige Libische generaal Khalifa Haftar, die de GNA uit Tripoli wil verdrijven en daarbij steeds meer succes lijkt te hebben, gelet op het feit dat de hem steunende eenheden grote delen van Libië in handen hebben.

'Met het Memorandum of Understanding tussen Ankara en de voorlopige Libische regering in Tripoli eist Turkije voor zichzelf een groot deel van de oostelijke Middellandse Zee op.'
(www.aa.com.tr)

Omstreden zee grenzen en olie- en gaswinning

De afgelopen decennia hebben steeds meer staten rond de Middellandse Zee hun economische zee grenzen afgebakend op een manier die zich moeizaam verhoudt tot het internationaal recht en strijdig is met de claims van andere staten in de regio. Deze ontwikkeling komt voort uit het gegeven dat het technisch steeds eenvoudiger is geworden op voorheen 'lastige' of onmogelijke plaatsen olie of gas te winnen en dat de vraag naar die producten onverzadigbaar lijkt. Volgens de Amerikaanse geologische dienst (United States Geological Survey, USGS) liggen onder de oostelijke Middellandse Zee nog 1,7 miljard vaten olie en 37 triljoen kubieke meter gas.³

Veel landen hebben limieten op het continentaal plat of Exclusieve Economische Zones (EEZ) ingevoerd die over-

lappen met die van andere staten. Turkije is daarbij eerder zover gegaan dat het exploratieschepen naar Cyprische wateren heeft gestuurd vergezeld van marineschepen. Opvallend is dat Turkije en Libië de UNCLOS-conventie (United Nations Convention on the Law of the Sea) over zeerechten niet getekend hebben, maar zich hier in hun memorandum van 27 november jl. wel op beroepen.⁴ Eerder in 2019 hebben Griekenland, Cyprus, Egypte en Israël het zogeheten *Eastern Mediterranean Gas Forum* opgericht dat als doel heeft deze grondstof te pompen uit de regio en door middel van een te bouwen pijpleiding via Cyprus en Griekenland naar Italië te vervoeren. De regering-Erdogan is niet gevraagd lid te worden, mogelijk als reactie op de Turkse gewapende exploratiepogingen. Voor Turkije is deze afspraak een hernieuwd bewijs dat deze staten Ankara willen beletten een rechtmatige sterke positie in regio te krijgen.⁵

De te bouwen gaspijpleiding via Cyprus en Griekenland naar Italië, zoals overeengekomen tussen Griekenland, Cyprus, Egypte en Israël. (www.aa.com.tr)

Dictatoriaal Turkije staat alleen

Turkije, dat na de mislukte coup van 2016 door president Recep Tayip Erdogan in toenemende mate dictatoriaal wordt geregeerd, staat diplomatiek steeds meer alleen in de vele regionale conflicten en de effecten die daaruit voortvloeien. Ankara heeft onder meer uit humanitair oogpunt ingegrepen in de Syrische burgeroorlog, maar bovenal ook om diverse Koerdische bewegingen klein te houden die tevens invloed hebben op Turkse Koerden. Ankara heeft daarover met Rusland, bondgenoot van het Assad-regime in Damascus, ruzie gemaakt en een Russische jager neergehaald, maar werkt anderzijds toch ook samen met het Kremlin. De recente ontwikkelingen, waarbij het Assad-regime met Russische en Iraanse steun feitelijk de macht in het land heeft herwonnen, laten Turkije in de kou staan. Bovendien is ook Rusland zich gaan mengen in de Libische burgeroorlog en koos het daarbij partij voor generaal Haftar, – net als in Syrië – de tegenstander van de door Turkije gesteunde partij, in dit geval de GNA. Naar verluidt treden Russische huurlingen, van de zogeheten Wagner-groep, die banden heeft met het Kremlin, succesvol op binnen het Libische Nationale Leger (LNA) van Haftar.⁶

Turkije heeft een stijgende energiebehoefte en geen eigen grondstoffen. De ontwikkelingen in Libië, waarbij de GNA de afgelopen maanden steeds verder in het nauw kwam, gekoppeld aan de zee-reserves van dat land, maakte dat Erdogan zijn kans greep: een akkoord voor militaire steun in ruil voor een zee-*deal* waarin de Libische belangen gemakkelijk kunnen worden vergeten.

Effecten op de diverse partijen

De snelle actie van Turkije en de militaire acties van anderen zoals Rusland, hebben grote effecten op Libië, de nabije staten, overige landen in de regio en de Europese Unie. Wat de afspraak voor Libië zelf betekent is nog niet helemaal duidelijk maar dit zou wel eens minder positief kunnen zijn. De Libische GNA weigerde het memorandum te openbaren, maar vergat dat Turkije dat wel zou kunnen doen, en zo geschiedde. Veel mensen in het land zijn ontevreden met het akkoord en vrezen dat die vooral in het voordeel van Turkije is en Libië zelf er alleen problemen met de buurlanden door krijgt.⁷ De GNA heeft de steun van de VN, maar kan binnenlands op slechts een deel van de bevolking rekenen. Volgens veel waarnemers, onder andere aangehaald door de Middle East Monitor, ging Libië akkoord met de *deal* omdat de GNA door Haftar zodanig klem is gezet dat ze wel met Turkije in zee moesten.

Griekenland, dat direct de Libische ambassadeur het land uitzette, en Cyprus zochten steun bij de Europese Unie, die meteen hun kant koos, zoals ze ook al had gedaan na de Turkse gewapende exploratiepogingen. Israël meldde dat het het akkoord verwerpt, maar wachtte verder af. Egypte steunt de opstandeling Haftar, net als Rusland, Frankrijk, de Verenigde Arabische Emiraten en op de achtergrond Saudi Arabië. Deze staten verzetten zich net als

Haftar tegen dit vergaande akkoord met Turkije, dat niet gepast zou zijn voor een regering met zo weinig gezag. De landen verzetten zich ook tegen de Turkse bemoeienis met Libië.

Voor de Europese Unie zijn de ontwikkelingen in Libië een ruw ontwaken uit een acht jaar durende sluimering die begon met het met Amerikaanse hulp omver werpen van het regime van Moeammar Ghadaffi in 2011. Alhoewel het wegvallen van het regime voor onrust in het land en de regio zorgde, trok de EU grotendeels de handen van de Noord-Afrikaanse staat af, ook al zorgde de chaos voor een instroom van Afrikanen die – zeer tegen de wensen van Europese staten – via Libië over zee naar het oude continent trokken.

Om de noodsituatie op zee te lenigen kwam de EU met operatie Sophia, een actie tegen mensensmokkelaars van diverse Europese marines, waaronder de KM, die van april 2015 tot april 2019 duurde.

In een poging tot regie, organiseerde Duitsland op 19 januari 2020 inderhaast een conferentie voor alle betrokken partijen in Berlijn. Het resultaat was een wapenstilstand, waar weinigen vertrouwen in hebben. De EU-staten zijn het bovendien oneens over wie te steunen in Libië, Italië staat achter de GNA-regering, maar Parijs zet in op Haftar.

De nieuwe buitenlandcoördinator van de EU, Joseph Borrell, roept op tot krachtig Europees optreden omdat een Turkse of Russische militaire basis in Libië niet acceptabel is.⁸ Ook geeft een dergelijk steunpunt die landen teveel invloed op de vluchtelingenstroom naar Europa. Om daar iets aan te doen overweegt de EU de operatie Sophia te hervatten. Binnen de regeringscoalitie in Den Haag riepen D66 en de ChristenUnie meteen op om de Nederlandse bijdrage aan die missie te hervatten. D66-kamerlid Sjoerd Sjoerdsma twitterde dat Nederland met “de herstart van die missie meer grip krijgt op Libië en zo de Europese achtertuin veilig wordt gehouden, want het wapenembargo houdt zichzelf niet in stand”.⁹ Volgens het Kamerlid kan de missie doden op zee voorkomen en kunnen ook de mensensmokkelaars worden aangepakt. “D66 wil dat de Europese Unie geopolitiek volwassen wordt!”

Conclusie

De twee afspraken die Turkije en Libië in november sloten hebben vergaande consequenties voor beide staten, het Midden-Oosten en de Middellandse Zee-regio. De olie- en gasvoorraden onderzee brengen velen in beweging, ook de EU. Dat de ChristenUnie en D66 meteen vragen om nieuwe inzet van de Koninklijke Marine is mooi maar de mensen en middelen ontbreken daarvoor momenteel, iets dat beide fracties best weten.

Dus niet Europa alleen moet geopolitiek volwassen worden, ook de ChristenUnie en D66, en eigenlijk de hele Tweede Kamer. Dan zou Nederland kunnen helpen om in het kader van de EU, waar wij door het vertrek van

de Britten een zwaardere positie innemen, een coherent beleid te bedenken waarbij wij de risico's die zich in het Middellandse Zeegebied, en met name in Libië, aandienen beter de baas worden.

Tevens kan Nederland kansen benutten om zaken meer naar zijn hand te zetten of de gasaanvoer van Algerije naar Rotterdam te beschermen. Voor de Koninklijke Marine betekent dit waarschijnlijk een verzwaaring van de taken omdat er meer in de Middellandse Zee gevaren zal moeten worden.

Europa moet nu echt optreden want er is wederom onrust in onze 'achtertuin', waar wij, net als eerder in Syrië, een steeds minder belangrijke actor zijn en zonder actie permanent uitgespeeld lijken te raken.

Drs. A.A. (Alexander) Bon is universitair docent Internationale Betrekkingen bij de sectie Internationale Veiligheidsstudies van de Nederlandse Defensie Academie.

Noten

- 1 Reuters, Turkey-Libya Maritime Deal Rattles East Mediterranean, 25 december 2019.
- 2 Floris van Straaten, EU wil greep krijgen op Libische crisis, maar weet niet hoe, NRC, 22 januari 2020.
- 3 Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, Factsheet, USGS, 2010, p.1.
- 4 Mustafa Fetouri, Why Libya's Maritime Accord with Turkey has Ignited Anger, Middle East Monitor, 12 december 2019.
- 5 Ariel Cohen, Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Plan, Forbes, 8 januari 2020.
- 6 Reuters, Who are the Russian Mercenaries Waging War in Libya, 18 december 2019.
- 7 Middle East Monitor, 12 december 2019.
- 8 Josep Borell Fontelles, Twitter, 14 januari 2020.
- 9 Sjoerd Wiemer Sjoerdsma, Twitter 26 januari 2020. @swsjoerdsma.

CARTOON

